

Usmonova Shahina Xudoynazar qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim

Yo'nalishi 3-21-guruh talabasi Tel raqam: +998 90 899 28 02

Annotatsiya: Hozirgi kunda dunyodagi eng dolzarb muammolardan biri bu tabiat muxofazasidir. Uni asrab avaylash bizning vazifamizdir. Tabiatni asrash ekotizmlarni saqlash kelajakdagi hayotimizning garovidir.

Kalit so'zlar: Genofond, metallurgiya, aloqa liniyalar, biologik resurslar, tuproq eroziyasi, azot oksid, oltingugurt, global ekologiya.

Asosiy qism: Inson o'z mavjudligining dastlabki kunlaridanoq tabiatni buzishni boshladi. Insoniyat sivilizatsiyasi murakkablashgan sari sayyoramizdagi ekologiya holati ham tez yomonlashdi. Hozirda Genofond tezda yomonlashmoqda. Bir necha asrlar davomida o'simlik va hayvon turlarining soni yuqori sur'atlarda muqarrar ravishda kamayib bormoqda. Biz allaqachon to'qqiz yuz mingga yaqin turni yo'qotdik va bu ko'rsatkich o'sishda davom etmoqda. Odamlar o'z ehtiyojlari va talablaridan kelib chiqib, tirik organizmlarning tabiiy yashash joylarini buzish, o'rmonlarni kesish, suv havzalarini qisqartirish, tabiiy daryo o'zanlarini o'zgartirish va boshqalar.

O'rmonlarning kesilishi butun sayyorada sodir bo'lmoqda va hatto sayyoramizdagi kislorodning asosiy yetkazib beruvchisi bo'lgan istirohat bog'lari va qo'riqlanadigan hududlarga ta'sir qiladi. Turli korxonalar, asosan, metallurgiya sanoati tomonidan qo'zg'atiladigan kislotali yomg'ir ham o'simlik dunyosiga katta zarar yetkazadi. Faoliyati davomida ular atmosferani oltingugurt va azot oksidlari bilan ifloslantiradilar. O'rmonlarni kesish muammosi sayyoradagi eng keskin ekologik muammolardan biridir. Uning atrof-muhitga ta'sirini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Daraxtlarni yerning o'pkasi deb atashlari ajablanarli emas. Ular odatda o'simlik, hayvonot dunyosi, tuproq, atmosfera va suv rejimining turli turlarining hayotiga ta'sir ko'rsatadigan yagona ekotizimni tashkil qiladi. Ko'pchilik o'rmonlarni kesish to'xtatilmasa, qanday falokatga olib kelishini tushunmaydi ham. Hozirgi vaqtda daraxtlarni kesish muammosi yer yuzining barcha qit'alari uchun dolzarbdir, ammo bu muammo G'arbiy Yevropa, Janubiy Amerika va Osiyo mamlakatlarida eng dolzarbdir. O'rmonlarni intensiv ravishda yo'q qilish o'rmonlarni kesish muammosiga olib keladi. Daraxtlardan ozod qilingan hudud qashshoq landshaftga aylanib, yashash uchun yaroqsiz holga keladi.

Falokat qanchalik yaqin ekanligini tushunish uchun biz bir qator faktlarga e'tibor berishimiz kerak:

- dunyodagi tropik o'rmonlarning yarmidan ko'pi allaqachon yo'q qilingan va ularni tiklash uchun yuz yil kerak bo'ladi;
- hozir yerning atigi 30 foizini o'rmonlar egallaydi;
- daraxtlarni muntazam ravishda kesish atmosferada uglerod oksidining 6-12% ga oshishiga olib keladi;
- Har bir daqiqada bir nechta futbol maydoniga teng bo'lgan o'rmon hududi yo'qoladi. Daraxtlarni kesishning eng keng tarqalgan sabablari orasida:
- yog'och qurilish materiali va qog'oz, karton va uy-ro'zg'or buyumlari ishlab chiqarish uchun xom ashyo sifatida yuqori ahamiyatga ega;
- yangi qishloq xo'jaligi yerlarini kengaytirish uchun ko'pincha o'rmonlarni yo'q qilish;

- aloqa liniyalari va yo'llarni yotqizish uchun yo'q qilish;
Bundan tashqari, yong'inga noto'g'ri munosabatda bo'lish tufayli doimiy ravishda sodir bo'ladigan o'rmon yong'inlari natijasida ko'plab daraxtlar azoblanadi. Ular asosan quruq mavsumda ham sodir bo'ladi.

Ko'pincha daraxtlarni kesish noqonuniy ravishda sodir bo'ladi. Dunyoning ko'pgina mamlakatlarida o'rmonlarni kesish jarayonini nazorat qila oladigan muassasalar va odamlar yetarli emas. O'z navbatida, ushbu sohadagi tadbirkorlar ham har yili o'rmonlarni kesish hajmini oshirib, qonunbuzarliklarga yo'l qo'yishmoqda. Bundan tashqari, faoliyat yuritish uchun litsenziyaga ega bo'lmagan brakonerlar tomonidan yetkazib berilgan yog'och bozorga keladi, deb ishoniladi. Yog'ochga yuqori bojning joriy etilishi yog'ochni chet elga sotishni sezilarli darajada kamaytiradi va shunga mos ravishda kesilgan daraxtlar sonini kamaytiradi, degan fikr bor.

O'rmon hududlarining ko'plab aholisi uylari bilan birga yo'qolib ketishadi. Butun ekotizimlar vayron qilinmoqda, dori-darmonlar olish uchun foydalaniladigan almashtirib bo'lmaydigan turdagi o'simliklar va insoniyat uchun qimmatli bo'lgan ko'plab biologik resurslar yo'q qilinmoqda. Tropik o'rmonlarda yashovchi milliondan ortiq biologik turlar yo'qolib ketish xavfi ostida.

Bizga turli sabablarga ko'ra daraxtlar kerak, eng muhimi, ular biz chiqaradigan karbonat angidridni va inson faoliyati chiqaradigan keraksiz gazlarini o'zlashtiradi. Bu gazlar atmosferaga kirgach, global isish kuchayadi, olimlar endi bu tendentsiyani iqlim o'zgarishi deb atashni afzal ko'rishadi. Shuningdek, o'rmonlarning kesilishi natijasida yuzaga keladigan kasallik xavfi ham mavjud. Yangi paydo bo'lgan yuqumli kasalliklarning taxminan 60 foizi hayvonlardan kelib chiqadi va viruslarning yovvoyi tabiatdan odamlarga o'tishining asosiy sababi yashash joylarining yo'qolishi, ko'pincha o'rmonlarning kesilishidir.

Dehqonchilik, chorva mollarini boqish, tog'-kon va burg'ulash birgalikda o'rmonlarni kesishning yarmidan ko'pini tashkil qiladi. O'rmon xo'jaligi amaliyotlari, o'rmon yong'inlari va kichik qismda urbanizatsiya qolgan qismini tashkil qiladi. Malayziya va Indoneziyada shampundan tortib sho'rlangan krakergacha bo'lgan hamma narsada mavjud bo'lgan palma yog'ini ishlab chiqarish uchun o'rmonlar kesiladi. Amazonkada chorvachilik va fermer xo'jaliklari, xususan, soya plantatsiyalari asosiy aybdorlardir. Dunyoning yog'och va qog'oz mahsulotlari bilan ta'minlaydigan yog'och kesish operatsiyalari ham har yili son-sanoqsiz daraxtlarni qulab tushiradi.

Daraxt kesishdan keyin yuzaga keladigan tuproq eroziyasi suv toshqinlariga olib keladi chunki, suv oqimini hech narsa to'xtata olmaydi. Suv toshqinlari yer osti suvlari darajasining buzilishidan kelib chiqadi, chunki ular bilan oziqlanadigan daraxtlarning ildizlari nobud bo'ladi. Masalan, Himoloy tog'lari etagida keng ko'lamli o'rmonlarning kesilishi natijasida Bangladesh har to'rt yilda bir marta katta toshqinlardan aziyat cheka boshladi. Ilgari toshqinlar har yuz yilda ikki martadan ko'p bo'lmagan.

Nafaqat insonlar balki, butun tirik organizmlar bu hodisadan aziyat chekishadi. Yerdagi quruqlikdagi hayvonlar va o'simliklarning 80 foizi o'rmonlarda yashaydi va o'rmonlarning kesilishi orangutan, Sumatra yo'lbarasi va ko'plab qush turlariga tahdid soladi. Daraxtlarni olib tashlash o'rmonni soyabonning bir qismidan mahrum qiladi, bu esa kunduzi quyosh nurlarini to'sib qo'yadi va kechasi issiqlikni saqlaydi. Bu buzilish o'simliklar va hayvonlar uchun zararli bo'lishi mumkin bo'lgan haddan tashqari harorat o'zgarishiga olib keladi.

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-OKTABR

ANDIJON, 2024

Natijada, daraxtlarsiz, toza havosiz, ifloslangan muhit bo'laversa, sayyoradagi barcha hayot yo'q bo'lib ketadi. Biz tabiatni asrashimiz, o'rmonlarni kesishni to'xtatishimiz kerak. Sanoat maqsadlarida yangi yog'och o'rniga, ikkilamchi xom ashyoni maksimal darajada foydalanishni yo'lga qo'yishimiz kerak. Bu chiqindi qog'oz: karton qutilar, qadoqlash materiallari, daftarlar, eskirgan kitoblar, eski gazetalar va shunga o'xshash homashyolarni qayta ishlashni yo'lga qo'yishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Чембарисов, Э. И., Рахимова, М. Н., Мирзакобулов, Ж. Б., & Махмудова, Д. И. (2019). Аналитический обзор вопросов развития гидрологической экологии в Узбекистане. Экология и строительство, (2), 4-10.
2. Муминова, Н. И., Каршиев, Э. Б., Сидикова, Х. Г., & Сайдуллаева, Х. Т. (2016). Экологические проблемы Узбекистана и их мониторинг. Молодой ученый, (4), 192-194.
3. Муминова, Н. И., Сидикова, Х. Г., Мурадова, Д. К., & Юнусова, З. (2016). Экологические проблемы Узбекистана. European research, (1 (12)), 35-37.
4. Alimova, K. D., & Sirojiddinov, Q. F. (2022). O'zbekistonning ekologik muammolari. INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING, 1(6), 247-251.
5. G'ulomiddinova, A. U. (2022). KIMYO YO'NALISHI TALABALARIGA EKOLOGIK MAZMUNDAGI MASALALAR YECHISH ORQALI EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYA BERISH YO'LLARI. IJODKOR O'QITUVCHI, 2(23), 276-279.
6. Abdullayeva, M. T. L., & Maqsudova, G. M. (2021). Ekologik Ta'lim Va Tarbiyada Xorijiy Tajriba. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(10), 159-165.